

**Slaven Bertoša, *Fragmenti bužetske prošlosti u srednjem i novom vijeku*,
Zagreb – Pula – Buzet – Pazin: Srednja Europa – Sveučilište Jurja Dobrila u
Puli – Grad Buzet – Državni arhiv u Pazin, 2018., 464 str.**

Fragmenti bužetske prošlosti u srednjem i novom vijeku nova je monografija povjesničara prof. dr. sc. Slavena Bertoše. Nakon što se u prethodnim izdanjima bavio drugim područjima Istre, poput Pule, Barbanštine, austrijske Istre ili lupoglavskoga kraja, došao je red na Bužeštinu, čiju prošlost profesor Bertoša proučava već dugo godina te rezultate svojih istraživanja javnosti predstavlja na znanstvenim skupovima »Buzetski dani«.

Monografija je podijeljena u dva dijela. U prvom se dijelu nalaze istraživački radovi o različitim temama s područja Bužeštine, dok se u drugom dijelu nalaze autorovi prikazi tekstova o ovome dijelu Istre. Knjiga ima ukupno 464 stranice te je vrlo bogata fotografijama, koje čitatelju omogućuju vizualizaciju prostora o kojem čita. Treba spomenuti iscrpan popis korištenih izvora, literature i ostalih pomagala, među kojima se nalazi i popis kazivača koji su autoru pomogli prilikom istraživanja. Na kraju se još nalaze i sažetci na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku, kazalo mjesta i kazalo imena te bilješka o autoru. Nakladnici su ovoga izdanja Srednja Europa, Zagreb; Sveučilište Jurja Dobrila u Puli; Državni arhiv u Pazinu te Grad Buzet.

Prije prvoga dijela, kojem je autor dao naziv »Iz prošlosti Bužeštine« (str. 19 – 246), nalazi se »Predgovor« (9 – 11) te kratak »Uvod« (13 – 18). Prvo se poglavlje (21 – 25) bavi Črnim i Belim gradom, utvrdama na susjednim brdima, o kojima nema mnogo povijesnih podataka pa autor donosi neke zanimljivosti koje se ponajviše tiču nekadašnjih vlasnika, obitelji Schwarzenburg koja je dobila ime po samoj utvrđi.

U sljedećim se dvama tekstovima tematizira prošlost dvaju naselja koja u navedenom razdoblju dijele povijesnu i političku sudbinu jer i Vrh i Sovinjak prijelaz iz srednjega u novi vijek dočekuju kao dijelovi austrijske Istre, da bi zatim u XVI. stoljeću, tijekom prijelomnih povijesnih trenutaka i rata Cambraiske lige, koji se na prostoru Istre vodio između Mlečana i Habsburgovaca, potpali pod vlast Mletačke Republike i postali dijelom Rašporškoga kapetanata. Rad o Vrhenu nosi naziv »O vrhenskoj prošlosti od XI. do XIX. stoljeća« (27 – 38), a o Sovinjaku »Fragmenti iz prošlosti Sovinjaka i okolice do XIX. stoljeća« (39 – 67). Oba su teksta bogata povijesnim podacima iz srednjovjekovne i novovjekovne prošlosti, među kojima možemo istaknuti popis šuma i njihovih vlasnika na području Sovinjaka iz katastrika istarskih šuma iz 1776., koji je sastavio patron venecijanskoga arsenala i poslanik za šume Vincenzo Morosini.

Račice su također zanimljivo povijesno mjesto jer je tijekom srednjega i novog vijeka na tom području postojala feudalna gospoštija. Istražujući područje Račica, ne može se izbjeći razdoblje Uskočkoga rata, još jednoga ratnog sukoba između Venecije i Austrije koji je žestoko pogodio ove, tada pogranične, krajeve. Razlog je tome što se kao suvlasnik Račica u to doba pojavljuje određeni Domizian Zara, koji je, čini se, djelovao kao dvostruki uhoda. Ta vrlo zanimljiva špijunska priča s nejasnim završetkom glavnoga aktera središnji je dio ovoga rada pod nazivom »Račice u srednjem i novom vijeku« (69 – 87).

U sljedećih se nekoliko poglavlja autor bavi određenim područjima Ćićarije. »Prapoće: Kratke povijesne crtice« (89 – 97) ime je prvoga rada u kojem Bertoša donosi podatke iz prošlosti jednoga od dvanaest sela koja su pripadala Rašporskoj gospoštiji, a prvi se put spominju 1358. godine. Uz povijesne podatke ne izostavlja ni prirodne specifičnosti istraživanih krajeva, poput brojnih speleoloških objekata.

Slijedi rad »Vodice od najstarijeg doba do XIX. stoljeća« (99 – 106.). Iako su Vodice u srednjem vijeku bile dio Rašporske gospoštije, kasnije nisu ušle u Kapetanat, već su, uz Jelovice, Mune i Žejane, pripale Austriji. Stoga su zbog položaja na granici bile često dijelom opustošenih područja tijekom ratnih sukoba. Pišući o Ćićariji, autor se uvijek osvrće na problem depopulacije koji je zahvatio to područje u posljednjih stotinjak godina.

Posljednje poglavlje koje se specifično bavi određenim mjestom jest rad o Munama, pod nazivom »Mune u novom vijeku s posebnim osvrtom na iseljavanja prema Puli« (107 – 123). Mune su također mijenjale svoje gospodare te su u jednom trenutku, poput ostalih sela na Ćićariji, bile dijelom Rašporske gospoštije, da bi kasnije postale dijelom habsburških posjeda te su u Uskočkom ratu, bez čijega spomena ne prolazi nijedan rad, što svjedoči o njegovu utjecaju na ovaj kraj, postale važno uskočko uporište za napade na mletački teritorij.

Istražujući puljske matične knjige u razdoblju između 1613. i 1816., autor je došao, između ostaloga, do vrijednih saznanja o migracijama i doseljenicima u Pulu, među kojima je bilo i Buzećana te Ročana, a zabilježena je i jedna stanovnica Brgudca. U poglavlju »Prošlost Buzeta i Bužeštine prema podacima iz matičnih knjiga grada Pule (1613.-1816.)« (125 – 142) precizno navodi zapise u kojima se oni spominju te opisuje njihova imena i uloge koje su imali u maticama krštenih, krizmanih, vjenčanih i umrlih.

U drugom poglavlju, kojem su također temeljni izvor puljske matice, pod nazivom »Neka obilježja matičnih knjiga grada Pule s osvrtom na prezimena sjeverne Istre (XVII.-XIX. stoljeće)« (143 – 167) autor na temelju analize prezimena koja su karakteristična za područje Bužeštine istražuje mogućnosti bužetskoga podrijetla kod pojedinaca tih prezimena jer pretpostavlja da je riječ o generacijama koje su rođene u Puli, a čiji su predci doselili u Pulu iz Bužeštine te tako donijeli svoje prezime u novi kraj. Spominje upise u kojima se navode prezimena Buždon, Poropat, Klarić, Krbavčić, Černeka, Flego itd.

»Granične oznake kao važni materijalni ostaci kulturno povijesnog nasljeđa« (169 – 185) naziv je sljedećega poglavlja. Duž cijele austro-mletačke granice bila su prisutna sporna područja, tzv. *diferencije*, kojima su se koristili stanovnici s obiju strana granice, a u ovom poglavlju autor navodi koji su to lokaliteti izazivali prijepore na ovom području, na kojem još i danas postoje mnoge granične oznake, čije fotografije obogaćuju ovaj prilog.

Tijekom istraživanja u Državnom arhivu u Veneciji autor je naišao na brojne dokumente u svezi s Bužeštinom. Njihove analize, opise i prijepise nalazimo u sljedećih nekoliko poglavlja. »Mletački inženjer Pietro di Santa Colomba i njegov opis strateške važnosti Buzeta, Draguča, Huma i Roča (1646.)« (187 – 202) prvo je u nizu tih poglavlja, u kojem se saznaje kako je spomenuti inženjer *di Santa Colomba* dobio zadatak preseliti se u te kaštele i detaljno utvrditi kakvo je stanje njihovih obrambenih kapaciteta i oružja.

»Rašporski kapetan Alvise Foscari i njegovo izvješće iz 1792.« (203 – 209) naslov je i tema poglavlja u kojem ponešto možemo saznati o važnoj mletačkoj obitelji Foscari, ali i o čemu je sve vodio računa i brinuo se rašporski kapetan. U poglavlju »Obnavljanje palače rašporske kapetana u Buzetu koncem XVIII. stoljeća« (211 – 215), analiziraju se dokumenti mletačkih vlasti koje su raspravljale o izdvajanju potrebnih troškova za obnovu palače rašporskoga kapetana u Buzetu. Sljedeće je poglavlje »Izvješće o žitu za bužetski fontik iz 1794.« (217 – 225), a iz iste godine dolazi posljednji dokument opisan u poglavlju »O izvanrednim troškovima Rašporskog kapetana« (227 – 230) u kojem nadređeni organi mletačke hijerarhijske strukture raspravljaju o odobravanju posebnih troškova rašporskom kapetanu.

Posljednje je poglavlje u prvom dijelu »Valput Juraj Furlanić i njegov rukopis u Buzetu i Bužeštini iz 1815.« (231 – 246). U tom je rukopisu mletački službenik opisivao prilike iz prošlosti Buzeta, ali i stanje u njegovoj sadašnjosti te predlagao neka rješenja novoj austrijskoj vlasti. Prijepis se rukopisa nalazi na kraju ovoga poglavlja, poput ostalih analiziranih dokumenata, čiji se prijepisi nalaze na kraju njihovih poglavlja.

Drugi dio ove monografije, pod nazivom »Pisci, istraživači, i znatiželjnici o Bužeštini« (247 – 374), sadrži prikaze i osvrt profesora Bertoše o drugim izdanjima, monografijama i zbornicima koji se bave Buzetom, Bužeštinom i Ćićarijom. Ovaj dio sadrži 25 tekstova, koji su poredani kronološki, prema vremenu nastajanja, a započinje prikazom knjige Dražen Vlahova *Glagoljski zapisi u knjizi krštenih, vjenčanih i umrlih iz Huma (1618.-1672.)* iz 2003., a zatim slijedi tekst o zborniku *Mlunska visoravan* pa radovi o knjigama *Račja Vas*, *Antona Medice*, te *Prapoće: O zavičaju*, Vladimira Šverka. Autor je napisao i prikaze četiriju brojeva *Zbornika Općine Lanišće* te dvaju brojeva *Bužetskoga zbornika*, a ovdje se nalaze i osvrt na *Bibliografiju Bužetskoga zbornika (1996. – 2005.)* koju je sastavila Marija Petener-Lorenzin te autorov predgovor *31. Bužetskom zborniku* i izvješće s 44. znanstvenoga skupa *Bužetski dani*. Također, u ovom se dijelu knjige može naići na prikaze dviju monografija Bože Jakovljevića, *Na zapadnim i južnim obroncima Bužeštine* i *Iz prošlosti hrvatskog školstva u Istri*. Autor se osvrnuo i na tri djela Eda Merlića, i to na knjige *Sveti Martin na Bužeštini kroz šest stoljeća*, *Bužeština kroz povijest* te *Stanovništvo i migracije iz sjeverne Istre – Bužeštine*. U jednom je prikazu obradio dvije knjige o Rašporu Silvana Božića, a pisao je i o knjizi *Bogate i ugledne obitelji Bužeštine* Danila Cerovca te o još jednom djelu Dražena Vlahova, *Glagoljski rukopis iz Roča: iz knjige crkve i bratovštine sv. Bartolomeja*. Posljednja tri osvrta prikazuju najrecentnija djela: *Minjeru*, Matije Nežića, *Ignacije Kajetan Bužetski, duhovna vizitacija iz 1788. u Istri*, urednika Elvisa Orbanića, te *Život na sjeveru*, Gordane Čalić Šverko.

Područje šire Bužeštine, koje je obuhvaćeno ovom monografijom, nekada je bilo mnogo naseljenije. Brojna mjesta koja se u knjizi spominju, u prošlosti su vrvjela životom te ih knjige poput ove vraćaju iz zaborava, svjedočeći o njihovoj zanimljivoj prošlosti i sudbinama njihovih stanovnika, na koju su utjecali i prijelomni povijesni događaji te odnosi između velikih sila, poput Mletačke Republike i Habsburške Monarhije, ali i svakodnevni međuljudski odnosi koji oblikuju život zajednice. Riječ je o fragmentima koje je potrebno

povezivati i uspoređivati te slagati mozaik kako bi nam prošlost postala jasnija i bliža. To autor uspješno čini, omogućujući tako čitatelju uvid u brojne i precizne podatke iz prohujalih vremena ovoga kraja, koji bi u protivnom ostali skriveni u prašnjavim arhivskim fondovima.

Mirjan Flego